

Sándor József, Kopasz Adrien Réka

Fantázia és valóság – Tanári kompetenciák, fenntarthatósági és környezeti nevelési indikátorok megjelenése felvételizők motivációs leveleiben

A 20. század végén a jó pedagógus fáradhatatlan lelkesedéssel dolgozó mester, ideális példakép, kifogástalan szaktudásával és életével nevelő, magas társadalmi státuszú ember. (Bagdy, 1993) A társadalmi és gazdasági változások hatására a tanár szerepe a 21. században átalakult. A tudásközvetítést szolgáltatásként megvalósító szakember, mentor és a szocializációt elősegítő nevelési partner feladatai kiegészültek az élethosszig tartó tanulást közvetítő és megvalósító emberképpel. Napjainkra a tanári feladatok olyan összetettséget értek el, hogy az életpályamodell előírásai 8 kompetencia 66 indikátorában tudják csak összefoglalni. (Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez, 2019) A kutatásban vizsgáltuk, hogy a pedagóguspályát választó fiatalok előzetes elvárásaikban megközelítik-e ezt a komplexitást. Az EKKÉ tanár szakjaira jelentkezők motivációs leveleit dokumentumelemzéssel vizsgáltuk (N = 120). Nyomon követtük a pedagóguskompetenciák és a szakmai indikátorok megjelenését. Korrelációanalízissel megállapítottuk a levelekben megjelenő tanári személyiségjegyek és a pedagóguskompetenciák közötti összefüggéseket.

Bevezetés

Az elmúlt három évtized társadalmi és gazdasági átalakulásának folyamata fokozatosan átalakította a hatékony pedagógus munkájával szemben támasztott elvárásokat. Míg a kilencvenes évek pedagóguseszménye közelít a klasszikus, több évszázados tekintélyelvű tanárképhez, melynek központi alakja komoly szakmai tudásával és kikezdetlen emberi értékeivel példakép, miközben tudatosan alakítja tanítványai pályaválasztását (Bagdy, 1993), addig a kétezres években a tanár tanulsmenedzser- és mentorszerepe került előtérbe. Az élethosszig tartó tanulás elvárása fokozott terhelést hozott a munkaidő és folyamatos szakmai megújulás tekintetében is. Ugyanakkor a társadalom a tekintélyelv helyébe lépő modern módszereket a tanári tekintély elvesztéseként aposztrofálta, ami anyagi és

társadalmi elismertség tekintetében is szakadékba lökte a pályán dolgozó szakembereket. Mindez a velük szemben támasztott elvárásokat nem csökkentette. A pedagógusok feladata olyan mértékben felelősségteljes és komplex, hogy az előmeneteli rendszer 9 kompetencia 66 indikátorában összegzi mindezt. (Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez, 2019.)

A pedagógusmunka fejlesztésének irányai

A tanulók eredményességét vizsgáló kutatások közös megállapítása, hogy ezt elsősorban a pedagógusok tudják befolyásolni. A legmeghatározóbb tényezők a pedagógusok szakmai elkötelezettsége és elégedettségük a munkájukkal. (Halász, 2015) A diákok tanulási eredményességét vizsgáló, általánosan ismert PISA-felmérés mellett a pedagógusokat az OECD TALIS (Teaching and Learning International Survey) vizsgálata méri, mely olyan, a pedagógusi munka minőségét meghatározó szegmensekkel foglalkozik, mint a tanítás-tanulás folyamatához kapcsolódó nézetek és a hozzáférés a támogató rendszerekhez. A pedagógus-előmeneteli rendszer kompetenciák mentén vizsgálja a pedagógusok fejlődési folyamatát és elvégzett munkáját.

A kilencvenes évek második felében megállapításra került, hogy az iskolák tanulói eredményességre gyakorolt hatása elsősorban a tanárok munkájának minőségi különbségeiből ered. (Hanushek, Kain, & Rivkin, 2005) A vizsgálat során figyelembe vettek olyan tényezőket, mint a képzési rendszer, az egy tanárra eső diákok száma, a tanárok kötelező óraszám, az eszközellátottság. Mivel ezen tényezők változtatásával nem sikerült egyértelműen növelni a diákok teljesítményét, bevezették a közgazdaság-tudományok területéről átemelt, professzionális vagy szakmai tőke fogalmát. Ezen belül a humán tőke az egyén ismereteinek, készségeinek összessége, a szociális tőkét elsősorban a kapcsolati erőforrások alkotják, míg a döntési tőke a pedagógus szakmai gyakorlata folyamán gyűjtött, a magas színvonalon dolgozó kollégákkal való kapcsolatrendszer során kialakult erőforrás. A munka során felemerülő nevelési helyzetek megoldása komplex helyzetértékelést igényel számos tényező figyelembevételével, és mindez a nevelőtestület együttműködésével gyorsabb és hatékonyabb. Azokban a szakmai csoportokban, ahol az együttműködés és a támogatás megvalósul, a visszajelzéseket értékelik, a bevált jó gyakorlatokat megosztják, ott valósítható meg a legmagasabb szintű szakmai fejlődés, és növelhető a leginkább a pedagógiai hatékonyság. (Liszka, 2015.02.) A pedagóguskompetenciák és szakmai indikátorok megjelenését a fent említett tényezők is indokolták.

Tanári pályaválasztás motivációi

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem tanár szakjaira jelentkező diákok motivációs levelekben jelölték meg pályaválasztásuk főbb szempontjait. Írásukat dokumentumelemzéssel vizsgáltuk (N = 120), amiben elsősorban a pedagóguskompetenciák megjelenésére voltunk kíváncsiak. A globális környezeti ártalmak olyan méreteket öltöttek, hogy a fenntarthatóság elvei megkerülhetlenné váltak. Az ENSZ már 2005 és 2014 között meghirdette a „Tanulás a fenntarthatóságért” programot (Varga, 2009), és az oktatás minden szintjén megjelennek a környezet- és egészségvédelem, valamint a fenntarthatóság alapelvei és szempontjai, a tantervi szabályzók előírják, hogy közvetíteni kell a diákok felé a fenntarthatósági célokat és a környezettudatosságot. A felvételizők motivációi közt kerestük a globális problémákra történő egyéni reflektálás nyomait is.

Az általunk alkalmazott metodika nyomán rögzítettük a felvételizők nemét és a választott szakot, kerestük a pedagóguskompetenciákra vonatkozó utalásokat. Tanári személyiségjegyek gyakran kerültek megfogalmazásra, így azokat is kiválogattuk, majd a kirajzolódó minták nyomán csoportokat készítettünk. Ugyanezt a pályaválasztás indoklása során megnevezett okokkal is megtettük. A tényezők diagramokon történő ábrázolása mellett korrelációs analízist végeztünk a feltüntetett pedagóguskompetenciák és a tanári személyiségjegyek között.

A kutatás tényezői

• Megoszlás a választott szakok alapján

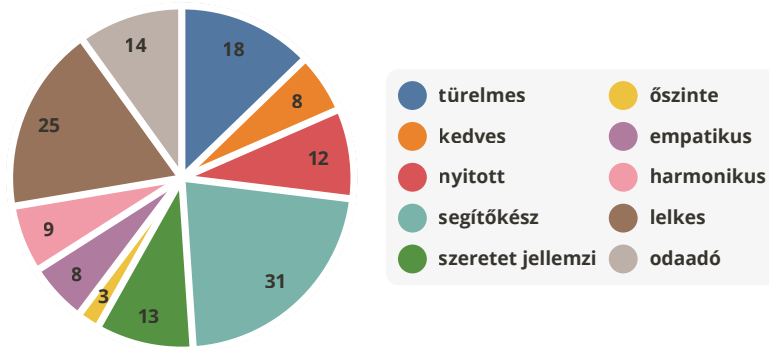
A felvételizők leginkább a történelem, a magyar és angol szakokat jelölték meg. Ezeket a testnevelés, matematika, valamint a rajz- és vizuális kultúra szakok követték a megjelöltek sorában.

• A motivációs levelekben felsejlő tanár ismérvei

A levelek olvasása során azonnal feltűnt, milyen nagy számban jelennek meg a felvételizők által pozitívnak tartott tanáridea jellemzői. Többségében a saját személyiségüket alapjaiban formáló, szakmailag meggyőző és komoly tudású tanáraik tulajdonságai ezek, valamint olyan jellemzők, melyeket fontosnak tartanak saját pedagógusi munkájukban.

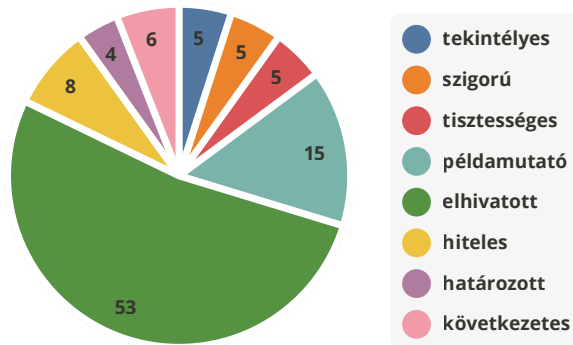
A motivációs levelekben megfogalmazott személyiségjegyek áttekintése során a tanári tulajdonságok két csoportot alkottak. A pedagógusjellemzők egy nagyon szimpatikus, kivételesen jó ember és egy tradicionális tanárkép között oszlottak meg. A tanári munka professzionalitása a diákokkal való viszonyra és a pedagógiai-szakmai tevékenységre volt osztható.

A pozitív emberkép tulajdonságcsoportjában a segítőkészség jelent meg a legnagyobb számban (31), ezt követte a lelkesedés (25) és a türelem (18). Az odaadás 14 esetben, a szeretet és a nyitottság 13 és 12 alkalommal került megemlítésre. 9 levélben szerepel a harmonikus személyiség, 8-an említik a kedvesség és az empátia fontosságát. Meglepő, hogy az őszinteség csupán három levélben került megemlítésre.

1. ábra: Tanári jellemzés: „jó ember”
(a tanulmányban a szerzők saját készítésű ábrái szerepelnek)

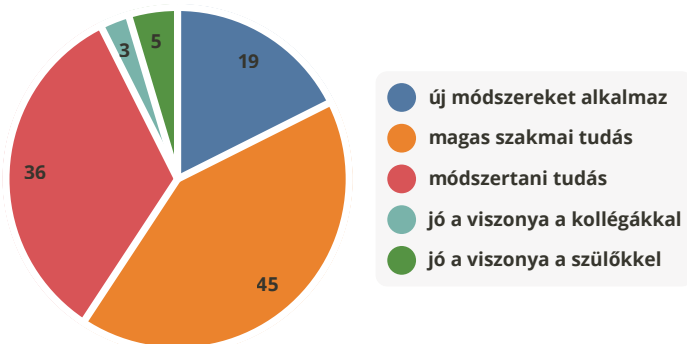
A másik személyiségcsoport a régi idők tradicionális tanáralakja köré szerveződött. Itt találkozhatunk a tekintély, határozottság, következetesség fogalmával.

2. ábra: Tanári jellemzés: „klasszikus tanár”

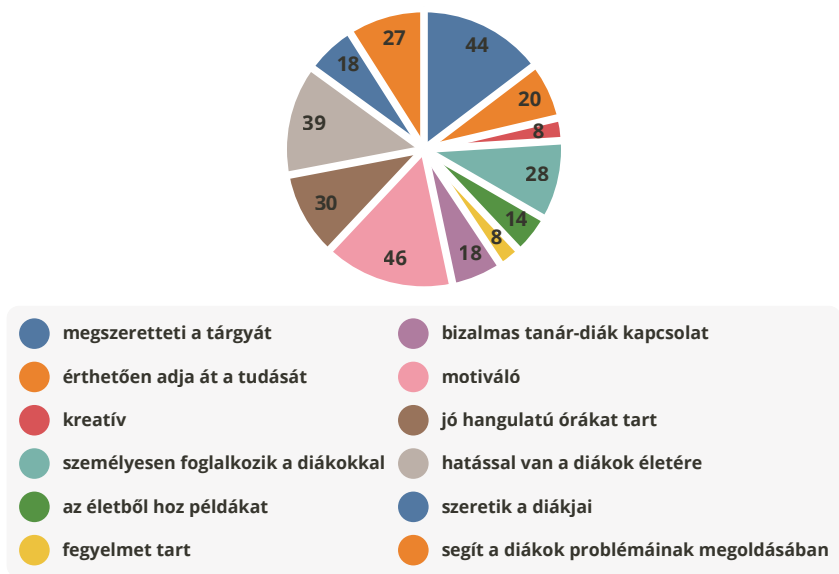
A csoportosítás legtöbb említést elért tulajdonsága az elhivatottság (53). A példamutató (15) és hiteles (8) jellemzők nyomában a következetesség (6) áll. Megfigyelhető még a tekintélyes, tisztességes és szigorú jellemvonás (5-5-5), végül a határozottság (4) jelenik meg.

Az általános személyiségjegyek mellett a szakmai munka kapcsán is csoportok rajzoltak ki. Az első nagyobb fogalomcsoport a szakmai és pedagógiai tudással kapcsolatos jellemzőket foglalja magába, a magas szakmai (45) és módszertani tudást (33), az innovatív módszertant (19), valamint a kollégákkal (3) és szülőkkel (5) ápolt jó viszonyt.

3. ábra: Professzionális munka

A második csoport a diákokkal fenntartott kapcsolatra vonatkozott. Megjelenik a személyes foglalkozás, a bizalmas tanár-diák kapcsolat, a diákok problémáinak megoldásában történő hatékony közreműködés és az inspiráló hangulatú órák.

4. ábra: Tanár-diák kapcsolat

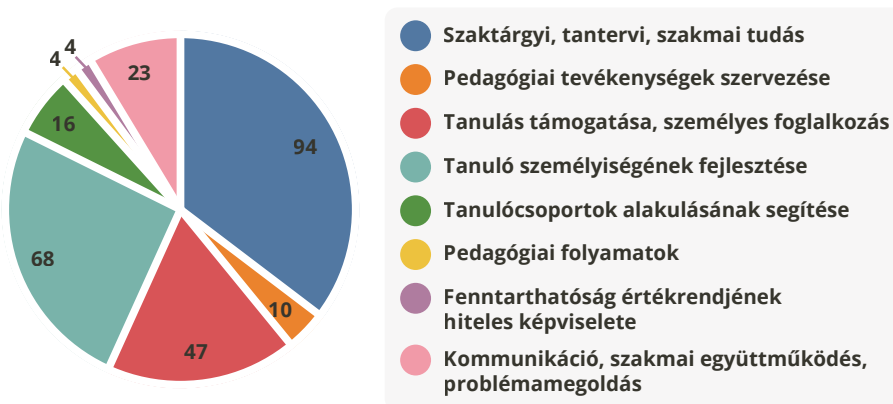
A motivációs levelek többségében szerepelt a tantárgy megkedveltetése (44), a hatás gyakorlása a tanulók életére (39) és a motiváció (46).

• **Pedagóguskompetenciák a motivációs levelekben**

A tanári munkában számos olyan tényező van, amely több európai ország és az USA szakirodalmában is a felkészült pedagógust jellemzi. Ami a legtöbb helyen előfordul, a tanulók és csoportjaik fejlesztése, a szükséges szakmai tudás integrálása a pedagógiai folyamatokba, a tervezés és értékelés szempontjai, a folyamatirányítás, a kapcsolattartás és kommunikáció, a szakmai önfejlesztés. (Falus, 2011)

A pedagóguskompetenciák közül a motivációs levelekben elsősorban a szakmai-tantervi tudás jelent meg (94). A személyiségfejlesztés szintén jelentős számban került említésre (64), a személyes foglalkozás, illetve a tanulás támogatása (47) is sok esetben felmerült. Egyenlő arányban került említésre a kommunikáció, szakmai együttműködés, problémamegoldás, szakmai fejlődés (23), megjelent a tanulók csoportokba szerveződésének segítése (16) és a pedagógiai tevékenységek (10). A folyamatok szervezése (4) és a fenntarthatóság értékrendjének képviselése (4) sokkal kisebb arányban jelent meg.

Az, hogy a hallgatójelöltek döntően a személyiségfejlesztést és a szakmai tudást tartják fontosnak, alátámasztja azt a korábbi megfigyelést, hogy a tanárjelöltek sztereotípiák köré építik a pedagóguspályáról alkotott elképzeléseiket. Ezek közül a kutatásban is kirajzolódott két irány, az egyik a kemény, határozott, szakmailag kikezddhetetlen tanár és az életét a diákjainak szentelő, a tanulók személyiségét aprólékosan formáló „jó ember”.

5. ábra: A motivációs levelekben megjelenő pedagóguskompetenciák

- **Összefüggés-vizsgálat a pedagóguskompetenciák és tanári személyiségjegyek között**

A motivációs levelekben megjelenő tanári személyiségjegyek és pedagóguskompetenciák között korrelációs analízissel kerestünk összefüggéseket. A vizsgálatot Excel programmal végeztük.

Az első pedagóguskompetencia, mely a szakmai feladatok, szaktárgyi, tantervi tudás kérdéskörét foglalja magába, a szakmai tevékenységcsoport, kapcsolattartás a diákokkal alcsoport „megszeretteti a tantárgyát” tulajdonságával mutatott összefüggést.

A pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése, önreflexiókkal történő értékelése az előzőhöz hasonlóan a szakmai munka diákokkal történő kapcsolattartási módokat magába foglaló alcsoportjában fellelhető több személyiségjeggyel is korrelációs összefüggést mutat. Ezek a „jó hangulatú órák tartása”, a „magas szakmai tudás” és az „új módszerek alkalmazása”.

A tanulás támogatásának folyamatait tartalmazó kompetencia több tanári személyiségvonással mutat korrelációs kapcsolatot. Részben a „jó ember” tulajdonságaival korrelál, ezek az „elhivatott, harmonikus, lelkes, motiváló, őszinte, segítőkész, türelmes, szeretetteljes”. A klasszikus tanár jellemzői közül az „elhivatottsággal” mutat kapcsolatot.

A szakmaiság jellemzőivel is kimutatható korrelációs összefüggés, mint a „bizalmas tanár-diák kapcsolat”, ami a személyes foglalkozást is feltételezi, hatást gyakorol a diákjai életére, a szaktárgyát megszeretteti a tanulókkal, problémamegoldásban segíti őket, és kedvelik a tanulók. Ezek a kifogástalan szakmai felkészültségű, a diákokkal jó kapcsolatot kialakító pedagógus jellemvonásai.

Ugyanez a kompetencia korrelál a tanári pálya preferálását eredményező, a jelölt diákévei során jelentős hatású tanár befolyásával.

A következő kompetenciacsoport tartalmazza a személyiségfejlesztés és egyéni bánásmód ismerveit, a sajátos nevelési igényű, beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségekkel szembenező diákok neveléséhez kapcsolódó, valamint a többi tanulóval közösen zajló, integrált nevelésükhöz szükséges módszertani felkészültséget. Ennek a kompetenciacsoportnak a jellemzői a mindenki számára szimpatikus és a tradicionálisan dolgozó pedagógus vonásaival mutatnak szoros korrelációs kapcsolatot. A kompetenciával szignifikánsan korreláló tulajdonságok az „elhivatott, kedves, kreatív, lelkes, motiváló, segítőkész”. A korrelációs kapcsolat kimutatható a tanulókkal jó kapcsolatot kialakító pedagógus tulajdonságaival is. Ezek a „jó hangulatú órákat tart, megszeretteti a tantárgyát, személyes foglalkozás a tanulókkal”. Ez a kompetencia korrelál a „pedagógiai tevékenységek tervezése” pedagóguskompetencia-csoporttal is.

Az a kompetenciacsoport, melyben a közösségfejlesztésre, az esélyegyenlőség kialakítására, a társadalmi-kulturális sokszínűségekre való nyitás, az integráció és az osztályfőnöki tevékenység szerepel, leginkább a pedagógustulajdonságokkal korrelál szorosan.

Szignifikáns az összefüggés az „elhivatott, harmonikus, kedves, lelkes, innovatív módszereket alkalmazó” személyiségjegyekkel.

A főként a tanulók személyiségének fejlődését, valamint a pedagógiai folyamatok elemzésére-értékelésére vonatkozó kompetenciákat magába foglaló csoport a „jó ember” és a „hagyományos tanár” tulajdonságcsoportjaival korrelál. A tanulókkal harmonikus kapcsolatokat fenntartó tanár jellemzői mutatnak szignifikáns összefüggést ezzel a kompetenciával, így a „kedves, lelkes, nyitott, példamutató, fegyelmet tartó pedagógus, akit szeretnek a tanulók”.

A fenntarthatósági kompetencia magába foglalja a környezeti nevelés hétköznapi életbe illesztett gyakorlatát, a környezettudatosság érzelmi megalapozását és a fenntarthatóság értékrendjének hiteles képviselését, 2018-ban kerül a pedagóguskompetenciák közé. Vizsgálatunkban ez a kompetenciacsoport nagyon eltérő tulajdonságokkal korrelál, ilyen az őszinteség vagy az életszerű példákkal történő szemléltetés. Összefüggést mutat a kompetencia a pályaválasztás indokai közül a tehetséggondozással és egy másik kompetenciával, a tanulói csoportok alakulásának segítségével.

Az a kompetenciacsoport, amely a kommunikációt és szakmai együttműködést, valamint a problémamegoldást tartalmazza, sokféle személyiségjeggyel mutat összefüggést. A klasszikus tanár tulajdonságcsoportjaiból szignifikáns összefüggést mutatott a „határozott, szigorú, tekintélyes” tulajdonságokkal, a „jó ember” személyiségjegyek közül összefügg a „nyitott, odaadó, lelkes, türelmes” jellemvonásokkal, a diákokkal szemben pozitív hozzáállást mutató „motiváló, problémák megoldásában segítő” viselkedéssel és a pedagógiai szakmai munkához kapcsolódóan „jó viszonyt ápol a szülőkkel” megállapítással. Olyan kompetenciákkal is korrelál, mint a „pedagógiai tevékenységek tervezése, a tanulók személyiségének fejlesztése, hátrányos helyzetű gyermekek támogatása, nevelése”.

A szakmai fejlődéssel kapcsolatos kompetencia volt az egyedüli, amely egy tanári személyiségjeggyel korrelált, ez a „hatással van a diákok életére” jellemző.

Összegzés

A pedagóguspályára aspiráló hallgatójelöltek motivációs leveleinek vizsgálata során arra a következtetésre jutottunk, hogy többségében a pályával kapcsolatos sztereotípiák figyelhetők meg bennük. A felvételizők által említésre méltó tanári személyiségjegyek két csoportot képeztek, az egyik a szakmailag tökéletesen felkészült, határozott, tekintélyt parancsoló tanár alakja, míg a másik csoport egy mindenki számára szimpatikus, elhivatott, odaadó, a tanítványaival maximálisan empatikus példakép jellemvonásait tartalmazza. Többféle említett személyiségjeggyel mutatnak szignifikáns összefüggést a pedagóguskompetenciák. A fenntarthatósági, környezeti

nevelési kompetencia mutat a legváltozatosabb elemekkel korrelációs összefüggést. Ugyanakkor ez a kompetencia biztosítja, hogy a pedagógiai tevékenység során a diákok viszonyulását a környezeti problémákkal kapcsolatban pozitív irányban befolyásoljuk.

Irodalomjegyzék

- Bagdy, E. (1993). Pályaszocializáció a pedagógusképzésben. *Iskolakultúra*, 114–119.
- Csonka, S. (2019). A környezeti attitűdök méréséről – A Módosított Új Ökológiai Paradigma Skála kritikai újraértelmezése. *Új Pedagógiai Szemle*.
- Csonka, S. (2019. szeptember–október 2021. 12. 07.). A környezeti attitűdök méréséről – A Módosított Új Ökológiai Paradigma Skála kritikai újraértelmezése. Forrás: oh.gov.hu: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-kornyezeti-attitudok-mereserol-a-modositott-uj-okologiai-paradigma-skala>
- Falus, I. (2011). A pedagógus pályára bocsátás feltételeire, a sztenderdekre vonatkozó nemzetközi tapasztalatok elemzése. In I. Falus, *Tanári pályalkalmasság – kompetenciák – sztenderdek. Nemzetközi áttekintés* (old.: 5–23). Eger: Eszterházy Károly Főiskola, Eger.
- Halász, G. (2015). *Pedagógusszakma, pedagógusmunka és személyes adottságok*. Budapest: Oktatási Hivatal.
- Hanushek, E., Kain, J., & Rivkin, S. (2005). Teachers, Schools and Academic Achievement. *Econometrica*, Vol. 73, No. 2, 417–458.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-0262.2005.00584.x>
- Hofmeister-Tóth, Á., Kasza-Kelemen, K., & Piskóti, M. (2012.). Life paths in Hungary in the light of commitment to sustainability. *Interdisciplinary Environmental Review*, 323–339. <https://doi.org/10.1504/IER.2012.051449>
- Lisztkai, A. (2015.02.). Hogyan kezeljük az oktatás „professzionális tőkét?”. *Neveléstudomány*, 81–88.
- Marjainé Szerényi, Z., Zsóka, Á., Kocsis, T., & Széchy, A. (2012. november 2012. november 19.). A fiatalok fogyasztási és életmódbeli szokásai a környezeti nevelés tükrében. Forrás: *Corvinus Kutatások*: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1011/OktatasiHivatal>. (2019.). Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez. www.oktatasi.hu.
- Piskóti, M. (2015). A környezeti identitás szerepe a környezettudatos magatartásban – A mérési lehetőségek értékelése. *Vezetéstudomány*, 13–23.
<https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2015.05.02>
- Tóth-Pjeczka, K. (2016). A tanári együttműködés gátjai és ösztönzői a jelenkori Magyarországon.

- Van Liere, K., Dunlop, R., Merting, A., & Jones, R. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm: a revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56, 431–438. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176>
- Varga, A. (2009. június 2009. június 17.). A környezeti kompetencia. Forrás: <http://ofi.hu>: <http://ofi.hu/tudastar/4-vitaforum-kozepiskolai/kornyezeti-kompetencia>